

ХУДОЖНЬО-ПРОЕКТНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ЯК СКЛАДОВА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ З ОСНОВ ДИЗАЙНУ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ТЕХНОЛОГІЙ

Анотація. У статті обґрунтовано сутність художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій з основ дизайну; визначено та схарактеризовано її структурні компоненти (мотиваційний, когнітивний, діяльнісний).

Ключові слова: компетентнісний підхід, дизайн-освіта, професійна компетентність, художньо-проектна компетентність, учитель трудового навчання та технологій.

Abstract. The article substantiates the essence of the artistic and design competence as a component of the professional competence of the future teacher of labor education and technology from the foundations of design; defined and characterized its structural components (motivational, cognitive, activity).

Keywords: competence approach, design-education, professional competence, art-design competence, teacher of labor education and technology.

Постановка наукової проблеми. У сучасному суспільстві ведеться активний пошук ефективної системи формування професійно компетентних фахівців, мобільних на ринку праці, готових до безперервної самоосвіти й професійної творчості. Не є винятком і професійна підготовка вчителя трудового навчання та технологій. Одним із необхідних елементів культури сучасної людини є освіченість у галузі дизайну, який становить одну з найбільш ефективних практичних форм естетичного виховання в тому руслі, що усвідомлене як провідна тенденція нового етапу розвитку освіти. Це зумовлює істотні зміни в змісті, засобах, методах системи технологічної освіти, які б ураховували індивідуальні особливості тих, кого навчають, і, звичайно ж, специфіку професійної діяльності. Упровадження та розвиток дизайн-освіти потребує переорієнтації підготовки майбутнього вчителя трудового навчання та технологій, який «має бути не тільки технічно освіченим, а й здійснювати керівництво перетворювальною діяльністю учнів, мати уявлення про стиль, композицію, кольорознавство, формоутворення, види мистецтва, сучасні напрями розвитку дизайну, володіти художньо-графічними навичками, уміти використовувати накопичений суспільством досвід створення естетичних цінностей для розвитку творчих здібностей, проектної культури учнів» [3, с. 63].

Професійна діяльність майбутнього вчителя трудового навчання та технологій передбачає творчу діяльність з формування естетично виразного предметно-просторового середовища, яка інтегрує художню, інженерно-

конструкторську, науково-педагогічну діяльність, спрямовану на створення і вдосконалення високоестетичної, конкурентоспроможної вітчизняної продукції, що сприяє розвитку економіки, підвищенню рівня культури та життя населення. У цьому контексті актуальною є проблема формування у нього художньо-проектної компетентності, що полягає в умінні розробляти проектну ідею, засновану на концептуальному, творчому підході до вирішення дизайнерської завдання; застосовувати можливі прийоми гармонізації форм, структур, комплексів і систем; реалізовувати комплекс функціональних, композиційних рішень тощо.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання професійної підготовки майбутнього вчителя технологій у сучасних умовах має багато невирішених аспектів, хоча вони завжди перебували у полі зору науковців. Дослідниками неодноразово відзначалося, що можливість підвищення якості вищої освіти й конкурентоспроможності фахівців на ринку праці закладена в компетентністному підході до їхнього навчання (В. Байденко, В. Болотов, С. Демченко, Е. Зеєр, М. Кадемія, А. Коломієць, О. Овчарука, О. Пометун, В. Серіков, Г. Тарасенко, В. Шахов та ін.), основи для розвитку якого розглядалися в роботах І. Зимньої, В. Краєвського, Н. Кузьміної, В. Куніциної, А. Маркової, А. Хуторського та ін.

Різним питанням змісту та методики підготовки вчителів технологій присвячені дослідження Ю. Белової, В. Борисова, В. Васенка, І. Каньковського, М. Корця, Т. Кравченко, Є. Кулика, В. Курок, Д. Лазаренка, А. Плутка, Б. Прокоповича, Б. Сіменача, В. Стешенка, Л. Тархан, М. Ховрича, В. Чепка та ін. Досвід підготовки майбутніх педагогів до викладання основ дизайну в Україні розкриті у публікаціях Є. Антоновича, О. Бойчука, В. Бутенка, О. Бондара, В. Вдовченка, В. Даниленка, Є. Лазарева, С. Мигалья, Л. Оршанського, В. Тименка, В. Титаренко, О. Фурси, В. Шпільчака, М. Яковлєва та ін.

Останнім часом з'явилася низка дисертаційних досліджень, присвячених питанням формування у студентів різних видів компетентностей під час їхньої фахової підготовки. Водночас зазначені науково-педагогічні дослідження мають вузько спрямований характер і не враховують особливостей формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності з основ дизайну.

Мета статті полягає в обґрунтуванні сутності, визначенні та характеристиці структурних компонентів художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності майбутнього вчителя трудового навчання та технологій з основ дизайну.

Виклад основного матеріалу. Необхідність формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності з основ дизайну диктується самою природою дизайнерської діяльності, оскільки результатом правильно організованого процесу художнього проектування є продукт дизайну – виріб, оптимально вирішений з технологічної, економічної та

естетичної точки зору.

Сутність художньо-проектної компетентності, на нашу думку, визначають такі чинники: мотивація й особистісні якості учнів, необхідні для здійснення самостійної творчої художньо-проектної діяльності; знання та вміння в галузі художньо-проектної діяльності; здатність і готовність застосовувати отримані знання та вміння з художньо-проектної діяльності на практиці.

Художньо-проектну компетентність майбутнього вчителя трудового навчання та технологій як складову професійної компетентності з основ дизайну ми визначаємо як інтегративну якість особистості, що відображає її готовність і здатність використовувати знання й уміння в галузі художньо-проектної діяльності для вирішення професійних завдань, реалізуючи при цьому професійно-значущі особистісні якості.

Звертаючись до проблеми визначення структури компетентності, необхідно відзначити, що у дослідників немає єдиної думки з цього питання. І. Зимняя виокремлює в компетентності п'ять компонентів: готовність до прояву компетентності (мотиваційний аспект), де готовність розглядається як мобілізація суб'єктних сил; володіння знанням змісту компетентності (когнітивний аспект); досвід прояву компетентності в різноманітних стандартних і нестандартних ситуаціях (поведінковий аспект); ставлення до змісту компетентності й об'єкту її застосування (ціннісно-смысловий аспект, який виступає і як мотиваційний); емоційно-вольова регуляція процесу та результату прояву компетентності» [1, с. 24]. На думку О. Субетто, головною характеристикою компетентності є «володіння» і «готовність», при цьому «володіння» є основою «готовності». Сама категорія «готовності» конкретизує властивості «потенційність» і «здібність». «Здатний» – значить «готовий» [8, с. 32-33].

Низка авторів виділяють в структурі компетентності когнітивну та особистісну складові. У свою чергу, когнітивна складова включає два компонента. Перший – знаннєвий – визначає рівень сформованості системи знань, включає теоретичні та методологічні основи предметної галузі. Другий – діяльнісний, або функціональний, – визначає ступінь сформованості практичних навичок, дозволяє оцінити вміння застосовувати теоретичні знання на практиці, здатність приймати рішення як у стандартних, так і в нестандартних ситуаціях. Особистісна складова визначає мотиви і ціннісні установки особистості в процесі здійснення діяльності, ставлення до діяльності. В. Медведєв і Ю. Татур вважають, що до структури компетентності належать: когнітивний компонент (знання); функціональний компонент (уміння, навички); ціннісно-етичний компонент (ставлення до здійснюваної діяльності) [5, с. 47].

На основі аналізу різних підходів до означеної проблеми ми в якості структурних компонентів художньо-проектної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складової професійної компетентності з основ дизайну виокремлюємо мотиваційний, когнітивний та діяльнісний.

Розглянемо зміст зазначених компонентів.

Художньо-проектна діяльність учителя трудового навчання та технологій з дизайну неможлива без розуміння цінності обраної професії, наявності у нього позитивної мотивації (внутрішньої та зовнішньої), бо вони є рушійною силою, яка спонукає до професійного розвитку, активності, визначає межі та форми поведінки, задає їй спрямованість, орієнтовану на досягнення визначених цілей «Мотив – це психічне явище, що спонукає до дії, формується на основі потреб, безпосередньо пов'язаний з метою діяльності» [2, с. 70].

Сукупність стійких мотивів, спонукань, що визначають зміст, спрямованість і характер діяльності особистості, її поведінки, називається мотивацією. Внутрішня мотивація полягає у прагненні виконувати певну діяльність заради самого процесу діяльності, відчуття задоволення від цієї активності [6]. Внутрішні мотиваційні чинники учителя трудового навчання та технологій включають в себе сам предмет праці, можливості власного творчого розвитку в ній, якість результатів праці та ті переживання, які супроводжують його у процесі здійснення професійного завдання. Зовнішня мотивація характеризує зовнішні спонукання учителя до тієї чи іншої форми трудової поведінки через використання різних стимулів.

У структуру мотиваційного компонента художньо-проектної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складової професійної компетентності з основ дизайну ми включаємо: потреби, схильності до творчої діяльності; інтерес до дизайн-освіти і схильність займатися дизайном; прагнення до придбання професійних знань, умінь і навичок у галузі дизайну.

Когнітивний компонент будь-якої компетентності визначається двома складовими: знаннями в галузі реальних об'єктів, відповідно до яких розглядається компетентність; знаннями про методи, способи та прийоми діяльності в межах конкретної складової професійної компетентності.

Наукові знання включають в себе факти, поняття, закони, закономірності, теорії, узагальнену картину світу. Відповідно до освітньої функції вони повинні стати надбанням особистості, увійти в структуру її досвіду. Найбільш повна реалізація цієї функції має забезпечити повноту, систематичність і усвідомленість знань, їх міцність і дієвість. Це вимагає такої організації процесу навчання, щоб із змісту навчального предмета, що відображає відповідну галузь наукового знання, не випадали елементи, важливі для розуміння основних ідей та істотних причинно-наслідкових зв'язків. Знання мають особливим чином упорядковуватися, набуваючи логічної підпорядкованості, щоб нове знання витікало з раніше засвоєного та прокладало шлях до засвоєння наступного [7, с. 148-149].

У контексті розглядуваної теми, мета сучасної дизайн-освіти полягає у підготовці майбутнього вчителя трудового навчання та технологій до активної творчої, пізнавальної, дослідницької та практичної діяльності, при цьому навчання та виховання орієнтується на всебічне формування учителя-дизайнера, гармонійно розвиненого фахівця й особистості. Дизайн-освіта

вчителя трудового навчання та технологій має виходити із специфіки професії дизайнера. Провідним положенням вітчизняної дизайнерської школи є концепція комплексної художньо-композиційної та науково-технічної освіти на загальній гуманітарній основі. Підготовка вчителя-дизайнера в цих трьох напрямках має здійснюватися одночасно, сприяти взаємному збагаченню, закріпленню та конкретизації освіти.

Фундаментальна методологія дизайн-освіти зумовлює необхідність формування майбутнього вчителя трудового навчання та технологій в двох взаємопов'язаних напрямках – теоретичному та практичному. Важливо з самого початку встановити органічний взаємозв'язок всіх теоретичних і практичних дисциплін; лише в цьому випадку їх сукупність наповниться в свідомості студента конкретним змістом. Крім того, необхідно створити такі умови, за яких знання, отримані під час навчання теоретичної частини різних дисциплін, могли ефективно реалізовуватися в творчому процесі комплексного дизайнерського проектування.

Проектування передбачає процес, що включає аналіз проектного завдання, узагальнення матеріалу, виконання ескізу, макету, розрахунків технологічного процесу, художнє проектування, вивчення соціологічних та економічних вимог. Художнє проектування в дизайні розуміється як метод і як невід'ємна частина процесу проектування промислових виробів, призначених для безпосереднього використання людиною. Процес художнього проектування складається з двох частин: визначення принципу, характеру форми виробу (об'ємний або плоский ескіз або макет) і технічне виконання виробу. Таким чином, важливою та необхідною умовою формування когнітивного компоненту художньо-проектної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій як складової професійної компетентності з основ дизайну є засвоєння ними знань і вмінь в галузі художнього проектування.

Це, в першу чергу, знання законів формоутворення. Формоутворення передбачає створення форми відповідно до ціннісних установок культури і тих або інших вимог, що стосуються естетичної виразності майбутнього об'єкта, його функцій, конструкції та використовуваних матеріалів. Формоутворення в художньому проектуванні включає просторову організацію елементів виробу, яка визначається його структурою, компонованням, технологією виготовлення, а також естетичною концепцією дизайнера. Формоутворення – вирішальна стадія дизайнерської творчості, в його процесі закріплюються як функціональні характеристики об'єкта проектування, так і його образне рішення.

Крім знання закономірностей художньо-композиційного формоутворення, учитель-дизайнер має володіти основними методологічними принципами організації художньо-проектної діяльності. Ознаками структурності форми та змісту характеризується не тільки результат (продукт) дизайну, а й його процес. Сукупний досвід дизайнерського проектування, практика ефективного досягнення його цілей та фундаментальні закони людської діяльності виробляють загальний алгоритм структурно-етапної побудови процесу.

Основна властивість будь-якого алгоритму – нерозривність прямих і зворотних зв'язків між елементами під час вирішення операційних завдань. Тільки виконання попереднього завдання дає змогу приступити до здійснення наступного. В іншому випадку, необхідно повернутися на попередню позицію. Обов'язковим вихідним моментом алгоритмізації є мінімальність числа елементів процесуальної структури за їх необхідності та достатності. Процесуальні елементи (специфічні за суттю роботи, але структурно єдині і для дизайну, і для будь-якої творчості) – аналіз, концепція, синтез. Перераховані елементи універсальні й обов'язкові для всіх видів дизайнерської діяльності.

Крім того, у дизайні проектування, як і в будь-якій іншій творчій діяльності, створилися та постійно розвиваються власні техніка і технологія - матеріали, інструменти, проектна мова, засоби та прийоми роботи. Володіти ними досконало необхідно для успішного вирішення завдання, що висувається перед проектувальником, створити новий, якісний виріб, який повністю реалізує його творчі можливості. Це найважливіша умова майстерності дизайнера, без якої будь-які, самі захоплюючі ідеї і задуми залишаються тільки наміром.

Кожен дизайнер, опановуючи техніку і технологію сучасного художнього проектування, стикається з труднощами справді творчого плану – необхідністю глибоко осягнути об'єктивні закони проектної мови, об'єктивні властивості матеріалів, можливості інструментів, ті засоби та прийоми роботи, які забезпечать якості загальної зрозумілості і практичної користі. Водночас, йому треба знайти свою творчу індивідуальність у використанні всіх цих законів, властивостей, прийомів і т.д. Кожен професійно сформований дизайнер пристосовує техніку та технологію художнього проектування, методику їх застосування до своїх індивідуальних особливостей і, перш за все, до своєрідності своїх творчих ідей і задумів. Однак, необхідним залишається дотримання низки загальних принципів, професійних норм.

У сучасному дизайні застосовуються дві спеціальні проектні мови, що доповнюють евристичні можливості одна одної, тобто можливості, пов'язані з творчим пошуком найкращого рішення проектної задачі. Це мова проектної графіки і мова так званого об'ємного проектування – макетування та моделювання. Тільки досконало засвоївши обидві проектні мови – графічну та об'ємно-пластичну, – і навчившись доцільно на певних етапах проектування переходити з однієї на іншу, розробник зможе створювати вироби, які відповідають всім вимогам технічної естетики.

Таким чином, з огляду на специфіку художньо-проектної діяльності учителя трудового навчання та технологій в галузі дизайну і виходячи з вимог до його професійної підготовки, у змісті когнітивного компонента художньо-проектної компетентності студентів ми виокремлюємо: знання про закономірності та принципи формоутворення об'єктів художнього проектування; знання про етапи художнього проектування; знання про методи та техніку художнього проектування.

Діяльнісний компонент передбачає здатність самостійно вирішувати

навчально-професійні завдання в конкретній практичній ситуації на основі отриманих знань з дотриманням відповідних норм, він включає сукупність професійних умінь, які лежать в основі вирішення професійних завдань. Отже, до складу зазначеного компонента художньо-проектної компетентності учителя трудового навчання та технологій в галузі дизайну ми відносимо такі дії: здатність розробляти проектну ідею, в основу якої покладено концептуальний, творчий підхід до вирішення дизайнерського завдання; здатність самостійно організувати процес роботи над проектом; володіння прийомами організації проектного матеріалу з метою передачі художньо-проектного задуму.

Висновок. Наш досвід свідчить, що впровадження компетентнісного підходу у підготовку майбутніх учителів трудового навчання та технологій дає змогу не лише застосовувати вихідні знання та вміння, а й формує здатність до практичної діяльності в конкретних професійних ситуаціях, творчого вирішення професійних проблем, а також дозволяє легко орієнтуватися в професійному середовищі та володіти культурою праці, забезпечує високий рівень підготовки та адаптацію фахівців для реалізації творчих задумів у навчально-виробничому процесі [4, с. 90].

Формування у майбутніх учителів трудового навчання та технологій художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності з основ дизайну може здійснюватися шляхом залучення їх до проектно-конструкторської та дизайнерської діяльності зі створення виробів, що мають реальну особистісну і суспільну значущість. Відзначимо, що в структурі художньо-проектної компетентності як складової професійної компетентності майбутніх учителів трудового навчання та технологій з основ дизайну кожен компонент не тільки має специфічний зміст, а й виконує самостійну функцію. Мотиваційний компонент виконує спонукальну, спрямовальну та регулювальну функції, когнітивний компонент – пізнавальну, а діяльнісний компонент виконує технологічну, інструментальну функцію.

Список використаних джерел:

1. Зимняя И. А. Компетентностный подход. Каково его место в системе современных подходов к проблемам образования? (теоретико-методологический подход) / И. А. Зимняя // Высшее образование сегодня. – 2006. – № 8. – С. 21-26.
2. Ильин Е. П. Мотивация и мотивы : [учебное пособие] / Е. П. Ильин. – Санкт-Петербург : Питер, 2006. – 508 с. – (Серия «Мастера психологии»).
3. Марущак О. В. Формування у майбутнього вчителя технологій професійної компетентності з основ дизайну / О. В. Марущак, В. П. Король // Дизайн-освіта майбутніх фахівців: теорія і практика : матеріали II Всеукр. наук.-практ. заочної конф., (21–22 берез. 2017 р., м. Полтава) / уклад. Є.В. Кулик, І.В. Савенко ; Полтав. нац. пед. ун-т імені В. Г. Короленка, каф. основ виробництва та дизайну. – Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2017. – С. 62-71. – <http://dspace.pnpu.edu.ua/handle/123456789/7832>.
4. Марущак О. В. Формування професійної компетентності

майбутнього вчителя технологій / О. В. Марущак, В. П. Король, Д. М. Луп'як // Наукові записки. – Випуск 7. – Серія : Проблеми методики фізико-математичної і технологічної освіти. Частина 1. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – С. 88-92.

5. Медведев В. Подготовка преподавателя высшей школы : компетентностный подход / В. Медведев, Ю. Татур // Высшее образование в России. – 2007. – № 11. – С. 46-56.

6. Оружа Л. В. Розвиток професійної компетентності майбутніх фахівців з дизайну / Л. В. Оружа // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія № 5. Педагогічні науки : реалії та перспективи ; за ред. О. В. Биковська, П. В. Дмитренко. – Київ : НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2011. – Вип. 26. – С. 119-122.

7. Педагогика : учебник для студ. высш. учеб. Заведений / В. А. Слостенин, И. Ф. Исаев, Е. Н. Шиянов ; [под ред. В. А. Слостенина]. – М. : Академия, 2008. – 576 с.

Субетто А. И. Онтология и эпистемология компетентностного подхода, классификация и квалиметрия компетенций / А. И. Субетто. – СПб-М. : ИЦ ПКПС, 2006. – 72 с.